

Vrå kyrkogård

Sunnerbo kontrakt

Växjö stift



Jenny Svensgård
Smålands museum rapport 2007:125

© 2007 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2007
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29

Innehåll:

Inledning	sid 3
Vrå kyrkogård	sid 9
Beskrivning av kyrkogården idag	sid 10
Beskrivning av enskilda kvarter	sid 14
Sammanfattning	sid 19
Ordförklaringar	sid 21

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentariska. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för vården av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Smålands museum en inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kronobergs län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödssystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården

upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravnings-traditioner. I rapporten finns exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Kronobergs län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier David Fuchs, Jenny Svensgård, Jessica Wennerlund och Helena Åkerberg vid Smålands museum i Växjö. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kronobergs län, ATA, Smålands museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

KORT KYRKOGRÅRDSHISTORIK

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkor, tumbor och hållar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet används denna typ av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer exklusiva. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl.a. tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

VÄXJÖ STIFT – EN KORT HISTORIK

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala, genom en påvlig skrivelse år 1164, blev ärkebiskopssäte bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet tillskapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Värendsdelens utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Uppgifterna kring vilka områden som omfattades av den nyinrättade biskopsstolen i Växjö är dock inte entydiga då Växjöstiftets avgränsning mot Linköping relativt omgående blev föremål för en segdragen konflikt främst rörande de båda landen "Finnveden och Njudung" vilka tillsammans med virdarnas land "Värend" kom att utgöra en särskild lagsaga, den s.k. Tiohärads lagsaga. Tiohäradslagens kyrkobalk utgör en viktig källa till kunskap om samhällsförhållanden under de första kristna århundradena och var den gällande kyrkolagen i Växjö stift och angränsande delar av Linköpings stift långt fram i tiden. Kyrkobalken föreskrev de rättigheter och skyldigheter som gällde beträffande uppförande av kyrka och anskaffande av inventarier härtill samt tillsättning av präst och ansvaret för dennes ekonomiska bärgning. Lagstiftningen innefattade också bestämmelser om biskopen och dennes uppgifter. Till dessa hörde framförallt vigning av präster och kyrkor men också ansvaret för läran samt utövandet av såväl administrativ som juridisk myndighet liksom ekonomisk förvaltning.

Företrädarna för det nyinrättade Växjöstiftet torde ha hävdatt att biskopsdömet borde sammanfalla med lagsagan. Från Linköpings stift sökte man uppenbarligen inskränka den nya stiftsbildningen till att endast omfatta Värend. Frågan kring stiftets utbredning kom slutligen att fastslås genom den påvlige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248 genom vilken Finnveden och Njudung tilldelades Linköpingsstift medan Växjöbiskopen fick nöja sig med Värend. Därigenom kom Växjöstiftet att bli det i särklass minsta stiftet i den svenska kyrkoprovinsen med endast omkring 60 socknar. För stiftsledningen i Växjö innebar stiftets begränsade omfattning en motsvarande begränsning av ekonomiska resurser och inflytande.

Ungefär ett århundrade efter Växjöstiftets bildande konstituerades domkapitlet som i stiftsstyrelsen har varit rådgivande och ställföreträdande. Domkapitlets uppgift var främst att svara för gudstjänst och undervisning i domkyrkan.

År 1555, i samband med att Kalmar ordinariedöme bildades, överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden utgjordes då av Västbo, Östbo och Sunnerbo härader och hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift.



När Jönköpings och Kalmars ordinarie dömen upphörde 1568 återgick man praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudungs härader lades till Växjö stift dit också Östra Njudungs härad fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

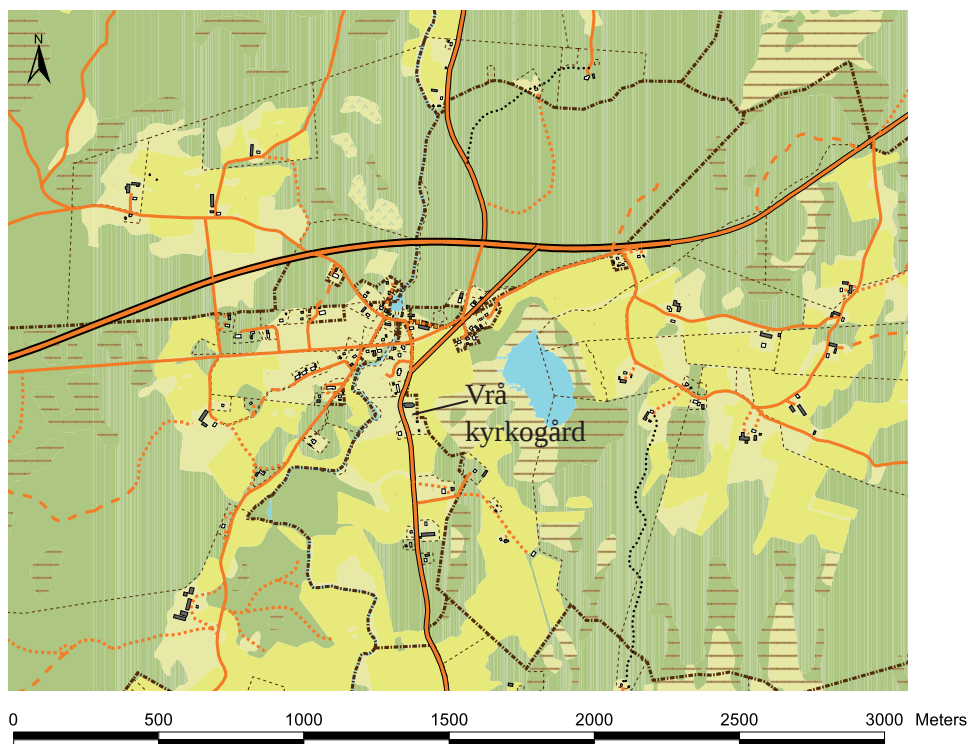
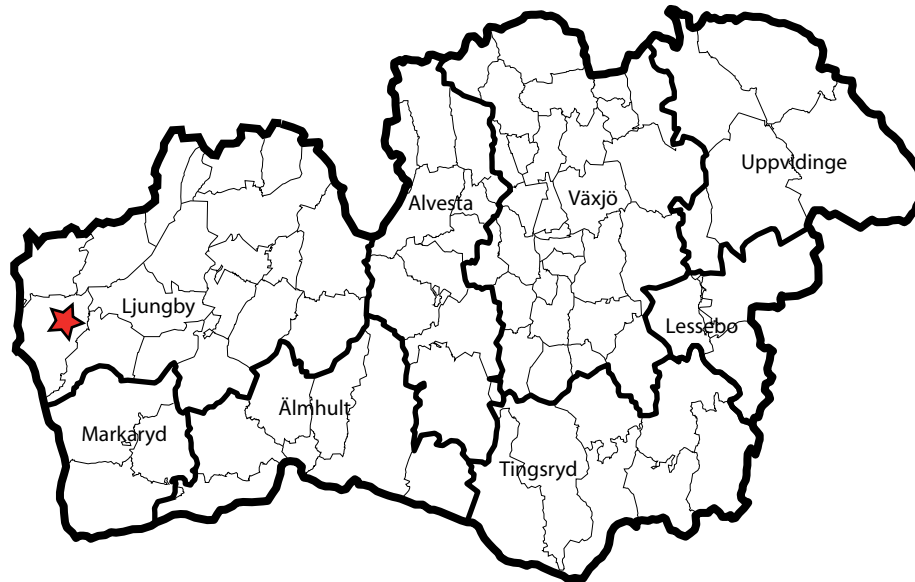
Denna indelning av stiftet bevarades fram till 1900-talets början då en väsentlig förändring av den yttre ramen kom till stånd och Kalmar stift bildat 1603, slogs samman med Växjö stift. Beslut i frågan fattades vid 1903 års riksdag. En sammanslagning skulle äga rum i samband med nästa biskopsvakans i något av de två stiftet. Detta realiserades sedan biskop Tottie i Kalmar avlidit varefter sammanslagningen ägde rum den 1 augusti 1915. Kalmar stift omfattades då av Handbörds, Stranda, Norra och Södra Möre härader samt Öland.

Av svenska kyrkans tretton stift kommer Växjö på femte plats såväl med avseende på areal som på folkmängd. Växjö stift omfattar sedan 1915 större delen av Småland samt Öland. De delar som ej innefattas av stiftet är Aspelands, Sevede och Tjust härader i norra delen av Kalmar län samt Södra och Norra Vedbo härader i nordöstra delen av Jönköpings län, som alla ingår i Linköpings stift, samt Mo härad i nordvästra Jönköpings län vilket är en del av Skara stift. Växjö stift är indelat i sexton kontrakt nämligen Kinnevald, Allbo, Sunnerbo, Konga, Vidinge, Tveta, Vista, Östbo, Västbo, Västra Njudung, Östra Njudung, Norra Möre, Södra Möre, Stranda och Handbörd, Ölands norra samt Ölands södra kontrakt. Att kontrakten i officiella sammanhang ofta nämns i just denna ordning speglar stiftets utveckling med utgångspunkt från det gamla Värendsstiftet kompletterat med Kalmar stift.

Vid millennieskiftet blev Svenska kyrkan ett eget trossamfund och statskyrkan i Sverige upphörde. Växjö stift har arbetat med den kyrkliga indelningen och strukturförändringar pågår där församlingar slås samman, eller delas. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner.

VRÅ KYRKOGRÅRD

Vrå by ligger i Vrå socken, Sunnerbo kontrakt, Ljungby kommun, Kronobergs län, Växjö stift.



VRÅ KYRKOGRÅRD

Kyrka och kyrkomiljö

Vrå socken omnämns första gången 1543, "Wråå Soghn" och den nya kyrkan uppfördes 1834-36 på samma plats som en tidigare medeltida stenkyrka. Kyrkan har ett rektangulärt kyrkorum med halvrund koravslutning i öster och lanterninförsett klocktorn i väster. Kyrkan är byggd i sten och ut- och invändigt putsad och vitkalkad. Taket var ursprungligen spåntäckt men utbyttes mot plåt 1920-21.



Kyrkan är uppförd 1834-36. Bilden är fotograferad från utvidgningen som invigdes 1964.

Kyrkogårdens historia

Kyrkogården har ett medeltida ursprung. Den ursprungliga kyrkogården har sedan använts kontinuerligt. Den första utvidgning som är känd är den från 1964 som placerades söder om den äldre kyrkogården.

Enligt flygfoto från 1963 var kyrkogården omgärdad av en trädkrans av höga lövträd. Många av gravarna var grusgravar omgärdade av stenramar.

Utvidgning av kyrkogården hade diskuterats redan under 1930-talet. Mark avstyckades och en karta upprättades av distriktslantmätaren E Wigner i Växjö. Det var dock inte förrän 1962 som frågan togs upp igen vid en kyrkstämma. Ett nytt förslag togs fram av trädgårdsarkitekt Ragnar Ekstedt och den nya kyrkogården invigdes 1964. 1966 uppförs en redskapsbod strax öster om kyrkogården.

Fyra år efter invigningen av kyrkogårdsutvidgningen uppfördes en bisättningskällare som ritats av arkitekt Uno Larsson vid Halmstad Arkitekt och Ingenjörbyrå.

År 1990 uppfördes en personal- och samlingsbyggnad som är placerad sydväst om kyrkogården på andra sidan landsvägen.

Kortfattad historik

- 1834-36 uppfördes kyrkan.
- 1964 utvidgades kyrkogården söderut.
- 1968 uppfördes en bisättningskällare.
- 1990 uppfördes en personal- och samlingsbyggnad.



Flygfoto över Vrå kyrka år 1963.

BESKRIVNING AV KYRKOGÅRDEN IDAG

Allmän beskrivning

Vår kyrkogård omger kyrkan som 1836 ersatte en medeltida kyrka. Kyrka och kyrkogård ligger i södra delen av byn på en höjd. Tätt förbi kyrkogårdens västra sida passerar vägen mellan Vrå och Knäred. På andra sidan landsvägen är en personal- och samlingsbyggnad uppförd. Nordväst om kyrkan ligger den gamla sockenstugan och f d skolan.

Omgärdning

Den äldre delen av kyrkogården är omgärdad av en kallmurad gråstensmur. Muren är på norra och östra sidan uppmurad i två steg på grund av kyrkogårdens placering på en höjd. Utvidgningen som tillkom på 1960-talet omgärdas av en mur med kärna av cement och fasad av huggen, fogad gråsten. Insidan är i vissa delar täckt med en gräsvall. Hela muren var tidigare täckt på detta sätt men på den östra, södra och delar av den västra sidan har jorden grävts bort för att få utrymme för fler gravplatser.

Ingångar

Det finns fyra ingångar i kyrkogårdsmuren. Huvudingången till den äldsta delen av kyrkogården är placerad i den västra mursidan och leder direkt in mot kyrkans huvudingång. Den är försedd med en dubbelgrind och två enkla grindar. Grindarna är fästa i huggna grindstolpar i granit. På de två i mitten är krönen försedda med korsformade dekorationer. Ingången till den utvidgade delen från 1960-talet är även den placerad på den västra sidan, den har en dubbelgrind i smidesjärn. Utöver dessa finns det två ingångar i sydost. Den norra är försedd med en enkel grind i smidesjärn och den södra som leder ut mot förrådsbyggnaden har en bredare enkel grind i samma material.

Gångsystem

Gångarna är belagda med grus och går kring kyrkan och mellan kvarteren. Det finns inga gångar inom kvarteren.



Till höger: Kyrkogårdsmuren som omgärdar den ursprungliga delen av kyrkogården.

Ovan: Utvidgningens kyrkogårdsmur är uppbyggd med en kärna av cement och sprängsten, en fasad av huggen fogad gråsten och är delvis täckt med en gräsbevuxen jordvall på insidan. Den har dock grävts bort på några sidor.



Den äldre delen av muren är på norra och östra sidan uppmurad i två steg på grund av kyrkogårdens placering på en höjd.



Huvudingången i väst.



Huvudingången till utvidgningen från 1964.



Den sydöstra ingången.



Den nordöstra ingången.



Grusgång i 1960-talets kyrkogård.

Vegetation

Kyrkogården omgärdas av en trädkrans av lönn. På kyrkogården finns ett par solitära träd, en hängask som står på en gravplats och en större kastanj. Den äldsta delen har inga rygghäckar men utvidgningen från 1960-talet har rygghäckar av tuja och häckoxbär/cotoneaster. En vanlig perenn växt på de äldre gravplatserna är funkian/hosta. Innanför muren i den utvidgade delen växer en spireahäck?

I det sydvästra hörnet är vildvin planterat. Muren kring den äldre delen av kyrkogården är bevuxen med sedumväxter.

Gravvårdstyper

Under en inventering som gjordes 1829 av J Rydemann skriver han om att det varken finns grafvårdar, epitafier, banér, sorgfanor, vapen, rustningar, run- eller likstenar i och kring Vrå kyrka. Nästan hundra år senare, 1927, görs en inventering där fem ålderdomliga gravstenar nämns. Tre av dessa finns kvar än idag. Den första är en gravsten, 81 cm hög med en uthuggen urna som dekor, trolig ålder är omkring 1850. De andra två gravstenarna är av gråsten, den ena från 1844 och den andra från 1847. I inventeringen nämns även en gravvård där staket och kors är sammanhängande, samt en liten gravvård av trä.

Inom den äldsta delen av kyrkogården är de flesta gravstenar huggna i grått, ljus grå-röd granit och diabas. Det ger denna del av kyrkogården en färgsättning i framför allt svart/gråa kulörer. Gravstenarna är en blandning av låga, rektangulära gravstenar med krön som har såväl raka som svängda former och höga monumentala gravstenar. Just den ljus grå-röda graniten är vanligt förekommande i högre monumentala gravstenar som på andra kyrkogårdar brukar vara huggna i diabas. I det svar som lämnades på en frågelista om kyrkogårdarna som sändes ut på slutet av 1940-talet svarar man att endast låga gravstenar godkänns vid denna tid. I den del som anlades på 1960-talet är de flesta gravvårdarna låga, rektangulära och huggna i olika stenmaterial. Bynamn är mycket vanliga inom kyrkogården.



Ovan till vänster: En vanlig perenn vid de äldre gravplatserna är funkian.

Ovan: En syrenbuske som planterats vid två äldre gravstenar resta till minne av en av de gästgivare och hans hustru som bott och verkat i Vrå.

Till vänster: Högre, monumentala gravstenar i diabas och rödgrå granit.



Byggnader

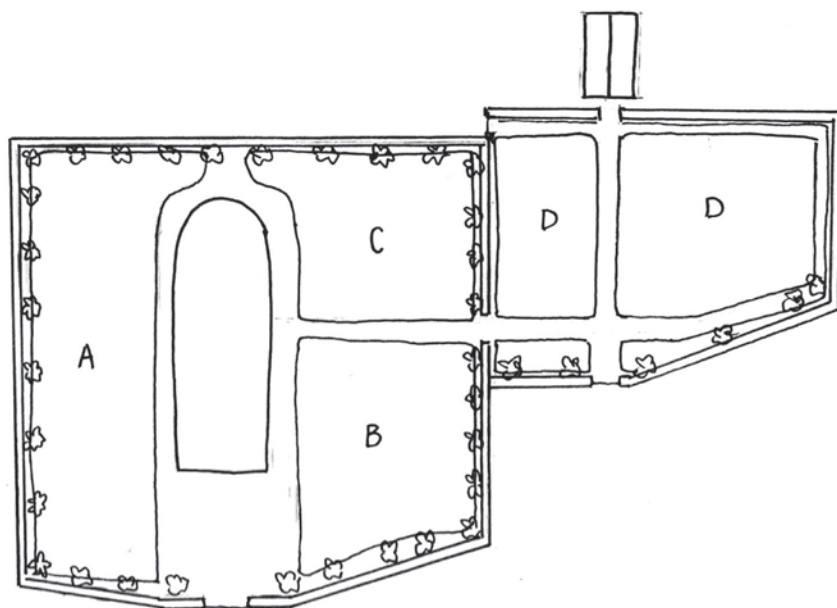
Sydväst om kyrkan på andra sidan landsvägen finns församlingshemmet uppfört på 1990-talet. Byggnaden är i ett plan, fasaden är klädd med rödfärgad träpanel och taket är täckt med rött tegel. Sydost om kyrkogården finns en förrådsbyggnad uppförd 1966. Väggarna är av betongsten, putsade och målade i vitt. Taket är täckt med rött tegel. I anslutning till utvidgningen från 1960-talet finns en bisättningskällare. Förslaget till byggnaden ritades av arkitekt Uno Larsson vid Halmstad Arkitekt och Ingenjörbyrå 1964 och uppfördes 1968. Den är byggd av betongsten som är putsad och vitkalkad. Taket är täckt med svartmålad plåt.



Ovan till vänster: Församlingshem och personalbyggnad som uppfördes på 1990-talet.

Ovan: Redskapsbod som är placerad strax utanför kyrkogårdens sydöstra hörn.

Till vänster: Bisättningskällaren som uppfördes 1968 i anslutning till utvidgningen från 1964.



Gravkarta över Vrå kyrkogård.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter A

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter A är beläget norr om kyrkan och består av ett enda sammanhängande kvarter som fyller hela norra delen av kyrkogården. Kvarteret gränsar mot kyrkan i söder och i norr, öster och väster mot kyrkogårdsmuren. Gravstenarna är placerade i rader som går i nord-sydlig riktning. Det finns inga rygghäckar och ytan är, förutom vissa gravplatser som är grustäckta, bevuxen med gräs.

GRAVVÅRDSTYPER

Gravstenarna inom kvarteret är liksom i kvarter B och C främst av två olika typer, den högresta ibland monumentala och den låga, rektangulära. Den högresta gravstenen är huggen i diabas eller grå-röd granit där de flesta är från tiden 1800-talets slut/1900-talets början. Den låga rektangulära är från tidsperioden 1920 – 1960-talen och är huggen i främst diabas och grå granit men finns även i ljus röd granit. Sammanlagt elva gravplatser är omgärdade av stenramar och täckta med grus. En gravplats är endast omgärdad med stenram och en är omramad av pollare och kätting. Ortnamn är mycket vanliga. Titlar och psalm-/bibelordshänvisningar är inte lika vanliga men existerar. Bland ortnamn kan nämnas Kränkeboda, Kroxhult och Emmeboda och bland titlar finns flera gästgivare men även hemmansägare, sjuksköterska och hovslagare. Bland de mer speciella gravstenarna kan nämnas den avhuggna pelaren som står på en gravplats omgärdad av en stenram, ytan är täckt av grått grus och i gruset växer funkia. I kvarteret finns även en av de äldsta gravstenarna som nämns i en inventering från 1929, det är en gravsten huggen i grå granit med ett motiv i form av en urna. Gravstenen är troligen från 1800-talets mitt.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Gravvårdarna som till största del är hållna i en grå/svart färgskala är individuella och visar på olika årtiondens formspråk och hantverksskicklighet. Titlarna berättar om den lokala historien med t ex gästgiveriet som var en viktig verksamhet i byn.

Önskvärt är att de befintliga gravstenarna återanvänds när gravrätter går ut alternativt används vid nytillskott gravvårdar i den grå/svarta färgskalan. Önskvärt är även att de gravplatser som idag är grustäckta och omgärdade av stenramar eller staket underhålls.



Kvarter A är beläget norr om kyrkan och består av ett enda sammanhängande kvarter som fyller hela norra delen av kyrkogården.



Ovan: Två av de gravplatser som är omgärdade av antingen stenram eller pollare och kättingar. Gravvårdarna är monumentala och är resta över familjegravar.

Till vänster: Den äldsta gravvården vars troliga ålder är mitten av 1800-talet.

Kvarter B

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter B är beläget sydväst om kyrkobyggnaden inom den äldre delen av kyrkogården. Kvarteret gränsar i norr till kyrkan, i söder mot utvidgningen som tillkom på 1960-talet, i öster mot kvarter C och i väster mot kyrkogårdsmuren. Det finns inga rygghäckar och inga större träd. Ytan är gräsbevuxen.

GRAVVÅRDSTYPER

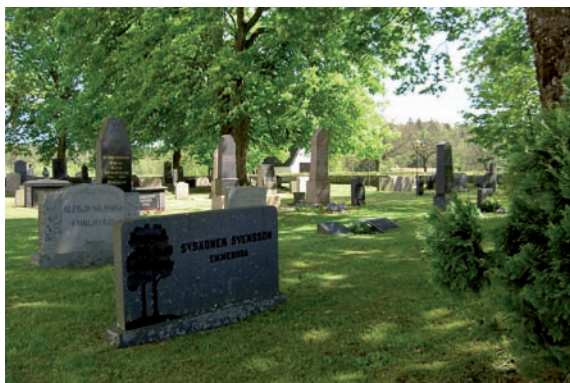
Gravstenarna inom kvarteret är liksom i kvarter A och C främst av två olika typer, den högresta ibland monumentala och den låga, rektangulära. Den högresta gravstenen är huggen i diabas eller grå-röd granit där de flesta är från tiden 1800-talets slut/1900-talets början. Den låga rektangulära är från tidsperioden 1920 – 1960-talen och är huggen i främst diabas och grå granit men finns även i ljus röd granit. Familjegravarna är vanligt förekommande. Ortnamn är vanligt förekommande som exempel kan nämnas Sunnervrå, Broddhult och Åkerbergshult. Titlar och bibelord/psalmhänvisningar är inte lika vanliga men förekommer. Bland titlar kan nämnas hemmansägare, skräddaremästare och f d kyrkovärd. Speciellt intressanta är två gravvårdar i marmor, en mindre häll samt en gravsten där plattan för inskriptioner, korset och dekorationen i form av ett par fattade händer är i marmor. Den sist nämnda som är en vanlig typ av gravvård är enklare och lite naivt formad jämfört med liknande gravvårdar på andra kyrkogårdar. Enligt uppgift skall den varit tillverkad i Hinneryd.

Inom kvarteret finns även fyra stycken gravplatser som är omgärdade av stenramar. Ytan på en av gravplatserna är belagd med stenplattor.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Gravvårdarna som till största del är hållna i en grå/svart färgskala är individuella och visar på olika årtiondens formspråk och hantverksskicklighet. Titlarna berättar om den lokala historien genom olika hantverksyrken och den vanliga titeln hemmansägare.

Önskvärt är att de befintliga gravstenarna återanvänds när gravrätter går ut. Önskvärt är även att de gravplatser som idag är grustäckta och omgärdade av stenramar underhålls.



Kvarter B är beläget sydväst om kyrkobyggnaden inom den äldre delen av kyrkogården.



En för 1800-talets slut vanlig gravvårdstyp. Den är gjuten och försedd med en platta av marmor liksom dekorationer i form av ett kors och fattade händer även de huggna i marmor. Just denna sten är enklare och lite naivt formad jämfört med liknande gravvårdar på andra kyrkogårdar.

Kvarter C

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter C är beläget i sydöstra delen av den ursprungliga delen av kyrkogården. Kvarteret gränsar till kvarter B i väster, i norr mot kyrkan, i öster mot kyrkogårdsmuren och i söder mot utvidgningen som tillkom på 1960-talet. Det finns inga rygghäckar i kvarteret och ytan är gräsbevuxen. I kvarteret växer en större kastanj liksom en hängask där den senare är planterad vid en familjegravplats. I kvarter C längs med den östra muren fanns tidigare de allmänna linjegravarna.

GRAVVÅRDSTYPER

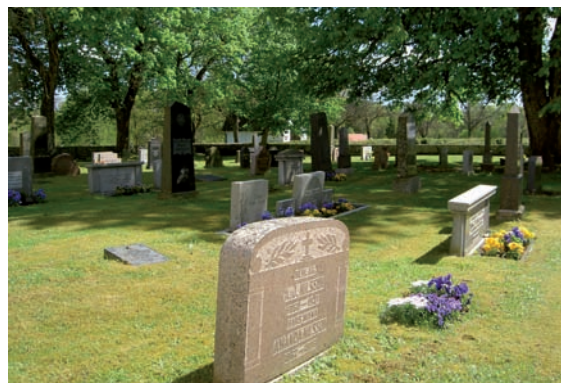
Gravstenarna inom kvarteret är liksom i kvarter A och B främst av två olika typer, den högresta ibland monumentala och den låga, rektangulära. Den högresta gravstenen är huggen i diabas eller grå-röd granit där de flesta är från tiden 1800-talets slut/1900-talets början. Den låga rektangulära är från tidsperioden 1920 – 1960-talen och är huggen i främst diabas och grå granit men finns även i ljus röd granit. Ortnamn är som i övriga delar av kyrkogården vanligt förekommande t ex Håkanshult, Hästhult och Tingsberg. Titlar och bibelord/psalmdordshänvisningar är inte lika vanliga men förekommer. Bland de titlar som finns kan nämnas järnhandlaren, husföreståndarinnan, målarmästaren och köpman. Titlarna berättar om hantverksyrken och verksamheter.

Bland mer speciella gravplatser och gravvårdar kan nämnas en gravkulle med vintergröna. De övriga är en gravplats omgärdad av stenram, där en hängask växer samt en större högre gravvård rest över "Gossen Carl Sigfrid" som blev knappt två år gammal.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Gravvårdarna som till största del är hållna i en grå/svart färgskala är individuella och visar på olika årtiondens formspråk och hantverksskicklighet. Titlarna berättar om den lokala historien genom olika hantverksyrken och den vanliga titeln hemmansägare. Gravplatsen som har en gravkulle täckt med vintergröna är särskilt intressant och bör om möjligt underhållas.

Önskvärt är att de befintliga gravstenarna återanvänds när gravrätter går ut. Önskvärt är även att de gravplatser som idag är grustäckta och omgärdade av stenramar eller staket underhålls.



Kvarter C är beläget i sydöstra delen av den ursprungliga delen av kyrkogården. I kvarteret växer en större kastanj liksom en hängask som är planterad vid en familjegravplats. Längs med den östra muren fanns tidigare de allmänna linjegravarna.



Till vänster: En för Vrå kyrkogård typisk gravsten, låg, rektangulär med ett snäckformat krön.

Till höger: Gravkulle på vilken vintergröna växer.

Kvarter D

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter D utgör den del av kyrkogården som tillkom på 1960-talet. Kvarteret är indelat i två större områden avdelade med grusgångar. Längs med hela murens insida löper grusgångar. Gravplatser är även placerade längs med den östra och västra muren. I den norra delens östra del växer två rader med rygghäckar av tuja och i övriga delen rygghäckar av cotoneaster. I det andra området inom kvarteret växer rygghäckar av häckoxbär/cotoneaster. Gravstenarna är placerade med ryggar på båda sidor om rygghäckarna. I anslutning till kvarteret finns bisättningskällaren.

GRAVVÅRDSTYPER

Gravstenarna är låga, rektangulära eller smala, huggna i olika stenmaterial som t ex diabas, grå granit, röd granit, labrador eller hallandsgranit. Liggande naturstenar finns också. Stenarna har utöver det latinska korset även mer individuella dekorationer som blommor, naturmotiv och sädesaxet. Ortnamn är vanligt förekommande, här finns t ex Abbeshult, Hyhult, Glamshult, Emmeboda och Dalbo. Titlar är inte lika vanligt men förekommer t ex det vanliga lantbrukare och jordbrukare men även titlar som åkerägaren och boskapshandlaren.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Ett för andra hälften av 1900-talet tidstypiskt kvarter med för tiden vanliga gravvårdar placerade längs med rygghäckar. För att bevara kvarterets karaktär är det viktigt att rygghäckar bibehålls och att eventuella nya gravvårdar hålls i samma låga höjd som övriga gravvårdar inom kvarteret.



Kvarter D utgör den del av kyrkogården som tillkom på 1960-talet. Kvarteret är indelat i två större områden avdelade med grusgångar. Gravstenarna är placerade med ryggar på båda sidor om rygghäckat av tuja och häckoxbär/cotoneaster. I anslutning till kvarteret finns bisättningskällaren.



Gravsten med individuellt format motiv.

SUMMERING

Kyrkogården består av två delar där den ena utgör den ursprungliga delen som omgärdar kyrkan. Den andra delen anlades söder om den ursprungliga kyrkogården och invigdes 1964.

Kvarter A, B och C har ett högt kulturhistoriskt värde i sin helhet genom att det här finns spår av det sena 1800-talet och tidiga 1900-talets kyrkogård med ett större antal högresta i vissa fall monumentala gravvårdar huggna i diabas eller den röd-grå granit som är vanlig på Vrå kyrkogård. I främst kvarter A är ett flertal omgärdade av stenram och ytan är täckt med grus.

Då kyrkogården är så gott som helt utnyttjad är det önskvärt att en inventering av gravvårdar görs där varje sten bedöms kulturhistoriskt, konstnärligt samt lokalhistoriskt. Särskilt intressanta gravvårdar bör vårdas och bevaras och när gravrätten upphör vårdas av församlingen.

Vid nytillskott inom de äldre gravkvarteren, A – C, är det önskvärt att nya gravvårdar hålls i den svart/grå färgskalan som är vanligt förekommande inom dessa kvarter. Äldre gravstenar kan med fördel återanvändas.

Önskvärt är att de gravplatser som idag är grustäckta och omgärdade av stenramar eller häckar bevaras och underhålls.



Kvarter A är den del av kyrkogården där det finns flest spår kvar av det sena 1800-talet och tidiga 1900-talets kyrkogård.

ARKIV OCH LITTERATUR

Följande arkiv och litteratur har nyttjas i samband med inventeringen.

Antikvarisk- topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm.
Handlingar från Kungliga Byggnadsstyrelsen är inkluderade.

Klipparkivet vid Smålands museum: Vrå kyrka

Topografiska arkivet vid Smålands museum: Ljungby kommun, Byggärenden, Vrå kyrka.

Vassi Heidi, red, 1998, *Kyrkobyggnader i Kronobergs län*, Länsstyrelsen i Kronobergs län.

Ordförklaringar

Högrest smal eller monumental gravsten



Denna typ av gravsten var vanlig under 1800-talet och fram till omkring 1920-talet. Ofta huggen i diabas eller grå granit. Monolit kallar vi den stora högresta gravvård som är huggen ur en enda sten.

Obelisk

Obeliskens är en symbol över ära, redlighet och ståndaktighet. Den är ofta huggen i diabas och var vanlig under



hela 1800-talet. En bruten obelisk, kolonn eller den avhuggna trädstammen symboliserar den hejdade livsgärningen.

Låga smala gravvårdar

Ofta huggna i diabas och var vanliga från 1910-talet och fram till tiden kring 1900-talets mitt.



Låg rektangulär gravvård.

Den låga rektangulära gravvården blev vanlig under tiden efter andra världskriget och är fortfarande en allmänt förekommande modell. Gravstentypen har tillverkats mest i grå granit, men diabas var vanlig fram till 1960-talet. Från och med den tiden började den låga rektangulära gravstenen även huggas i röd granit, en typ som var mycket vanlig under 1900-talets andra hälft. Labradorgranit är en annan stensort som numera också används.



Låg bred gravvård

Gravvård som ofta övergår i en stenram och som är rest på familjegravar. Var vanliga från 1920-talet och några decennier framåt.



Fri form

Under 1900-talets slut fick gravstenen nya former. Stenar i t ex hallandsgnejs (hallandia) eller labrador-granit blev vanliga och de fick mer oregelbundna och fria former.

Marmorkors

Vanligast är det låga enkelt utformade marmorkorset som ofta är placerad på ett barns eller en ung människas grav. De blev vanliga kring 1900-talets mitt och används fortfarande idag.



Liggande natursten



Liggande natursten som är vanlig vid urngravar. Vanlig sedan den tiden omkring 1980-talet då urnlunder började anläggas på kyrkogårdarna.

Smideskors

Smideskorset har funnits under flera århundraden och tillverkades av den lokala smeden. De finns därför i olika modeller beroende på vem som tillverkat dem och vad som var modernt för tiden.



Gjutjärnskors

De blev vanliga i och med industrialismens utveckling kring 1800-talets mitt. Gravvårdarna tillverkades på lokala järnbruk efter modeller som var vanliga i hela Sverige.



Häll

Hällar finns såväl i gjutjärn som i sten. Hällen som företeelse har varit vanlig under flera århundraden såväl inne i kyrkan som utanför. Det finns även små kvadratiska hällar som är vanliga på gravar inom allmänna linjen eller som finns i familjegravar.



Kulturgrav

Gravplats som skall bevaras med stöd av kulturminneslagen och kulturminnesförordningen.





Thorvaldsen medaljonger

Thorvaldsen, Bertel (1770-1844) var en dansk skulptör vars konstverk blev populära motiv till prydnad på gravstenar. Det var motiv som bland annat "Natten", "Dagen", "Uppståndelseängel" och "Thanatos" som användes som förlagor till medaljonger som mångfaldigades. Medaljongerna hittar vi på gravstenar från 1800-talets andra hälft i hela Sverige.



Allmän linje/linjegravar

Kostnadsfria gravplatser som disponerades av en person i tjugofem år. I de allmänna linjegravskvarteren kunde man inte välja gravplats utan de döda begravdes i ensamgravar som lades efter varandra i kronologisk ordning. Graven märktes ofta ut med en enkel gravvård i form av träkors, små kvadratiska hållar eller mindre stående gravvårdar. Gravsättning enligt detta system upphörde 1964.



Stenram, staket och häck

Olika sätt att omgärda gravplatsen som blev vanliga på 1800-talets slut och var vanliga ända fram till 1900-talets mitt. Gravplatsen täcktes med grus eller singel som krattades i mönster och omgärdades av häckar, stenramar, järnstaket eller pollare mellan vilka kedjor är fästa.



Gravkulle

Graven märktes ut med en kulle som formades av jord. Kring kullen hölls marken ren från gräs och på upphöjningen planterades städsegröna växter som vintergröna eller murgröna. Detta var det vanligaste sättet att märka ut en gravplats under 1800-talets slut ända fram till 1900-talets mitt. Ovanför gravkullen placerades ett enkelt träkors eller gravstenen. Pärlkransar placerades ibland på kullen.



Trädkrans

Kring kyrkogården är ofta en krans av lövträd planterad. Ibland blandade trädsorter, ibland av en sort. Träden kan vara planterade av församlingsborna och kanske kom de från olika gårdar i socknen.



Vallmur

Mur där stenvallens insida stöds av en gräsbevuxen jordvall.